

Cuộc đàm thoại tuyệt vời giữa Phật giáo và AI

ISSN: 2734-9195 10:54 18/09/2025

Suy nghĩ theo hướng hành động về AI đòi hỏi chúng ta phải có trí tuệ và trách nhiệm sâu sắc hơn. Nhờ đó, chúng ta có thể thay đổi không chỉ cách chúng ta phát triển và sử dụng AI mà còn cả cách chúng ta hiểu thế giới và bản thân mình.

Tập 1: Giảng đường Đại học Tăng già Trung ương Phật giáo Hàn Quốc

Ngôi già lam cổ tự trên núi, bình minh yên tĩnh vào buổi sáng, tiếng tụng kinh của các nhà sư vang vọng khắp khuôn viên chùa.

Sau khi tụng kinh, vị giáo thụ sư (法師) đưa điện thoại thông minh cho các tăng, ni sinh đang tham dự lớp Phật học. “Nếu các đạo hữu hỏi cỗ máy AI này, ‘Tôi là ai?’ Nó sẽ nói gì?” Tiểu đệ trẻ tuổi trả lời. “Tôi sẽ cho các đạo hữu biết tên pháp danh của nhà sư”.

“Vậy thì, nếu các đạo hữu hỏi AI đã nghiên cứu Phật giáo câu hỏi tương tự thì sao?” Sự im lặng trôi qua, và một trong những học viên nói một cách cẩn thận. “Dựa trên sự thật của Vô ngã (無我), tôi nghĩ nó sẽ trả lời rằng thực thể của bản ngã không phải là một thực thể cố định hay xác định.” Tiểu đệ trẻ tuổi nhất, một thiếu niên đã xem Hỏi & Đáp, mở miệng với đôi mắt lấp lánh.

“ Sư phụ, vậy thì AI không phải cũng là một loại ‘vô ngã’ (無我) sao? Bởi vì AI chỉ tồn tại như một sự kết hợp của dữ liệu mà không có một bản ngã cố định”.

Hình: Ngay cả khi AI học thuộc từng chữ cái của Cao Ly Đại tạng kinh (高麗大藏經, 高麗大藏經) và trả lời mọi câu hỏi, thì cũng không thể cảm nhận được sự tự do chứa đựng trong đôi cánh vỗ của những chú chim bay vút trên bầu trời. Điều tương tự cũng đúng với những phương pháp trị liệu và chữa lành những nỗi khổ niềm đau mà đức Phật đã dạy. Nguồn ảnh: do DALL-E tạo ra.

Vị giáo thụ sư (法師) không giấu được nụ cười trên khuôn mặt sau khi nhận được một câu hỏi hợp lý như vậy. “Đức Phật nói rằng chân lý vô ngã không chỉ đơn thuần là biết rằng không có bản ngã, mà là nhận ra sự kết nối giữa tất cả chúng sinh. AI chính là khái niệm về duyên khởi. Cũng giống như mọi hiện tượng xảy ra thông qua sự kết nối của các điều kiện và nguyên nhân, AI cũng hoạt động thông qua sự kết nối của dữ liệu và các mô hình”.

Ngay khi tôi trả lời xong, một nhà sư khác đã hỏi tôi một câu hỏi: “Vậy thì, chúng ta có thể lập trình từ bi tâm vào AI không?”

Có một khoảnh khắc trong im lặng. “Tôi không nghĩ rằng từ bi tâm có thể được lập trình. Nó đến từ sự giác ngộ.” Lúc đó, một con côn trùng bay vào từ bên ngoài lớp học và đậu trên màn hình điện thoại thông minh trên bục giảng. Khi vị giáo thụ sư lặng lẽ đưa tay ra mà không suy nghĩ, con côn trùng đã đáp xuống và bò lên ngón tay của ông. “Máy ảnh AI sẽ có thể nhận dạng chính xác ngay cả dạng sống nhỏ bé này. Nhưng, liệu có thể cảm nhận được phẩm giá của cuộc sống mà sinh vật tâm thường này sở hữu không?”

Vị giáo thụ sư mở cửa sổ và để lũ côn trùng bay tự do. “Dù công nghệ AI có phát triển đến đâu, thì việc lập trình thứ gì đó cảm nhận được sự quý giá của cuộc sống bằng tâm hồn các bạn không phải là rất khó sao?”

Sau đó, chú tiểu Sa di trẻ, hào hứng giải thích rằng chú tiểu đã đọc một bài báo trên mạng về một bà lão người Nhật đang phải chịu đựng trận động đất và sóng thần đã được chữa lành bởi một con rô-bốt AI có tên là ‘Paro.’ “Nhưng, sư phụ ơi, khi con rô-bốt AI đó... nhìn vào mắt bà lão và làm một biểu cảm dễ thương, bà lão đã mỉm cười”.

“Tôi hiểu rồi. Đây chính xác là tùy thuộc phát sinh, nương theo các duyên mà sinh (duyên khởi, 因起, 緣起). Tâm hồn của các bạn đã nhìn bức ảnh đó với sự thích thú, tâm hồn của bà lão và con rô-bốt AI đó đều được kết nối với nhau. Có lẽ từ bi tâm có thể chảy theo những cách mà chúng ta không biết”.

Câu chuyện này là sự chuyển thể của một buổi hỏi đáp trong một lớp học Phật pháp mà tôi đã có với các nhà sư tại trường Đại học Tăng già Hải Ấn Tự (海印禪院), núi Gaya, tỉnh Nam Gyeongsang, Hàn Quốc, nơi biểu tượng Pháp Bảo của Phật giáo Hàn Quốc.

Hải Ấn Tự nổi tiếng với việc lưu giữ Bát vạn Đại tạng kinh (巴利三藏) hay Cao Ly Đại Tạng kinh (高麗三藏), bộ kinh Phật khắc trên 81.258 tấm gỗ, được UNESCO công nhận là di sản văn hóa thế giới.

Theo như cuộc trò chuyện, những nhà sư trẻ của thời đại AI này giờ đây sẽ được yêu cầu suy nghĩ về những vấn đề mới mà các vị giáo thụ sư của họ chưa bao giờ hỏi hoặc được hỏi và sẽ được yêu cầu trả lời chúng.

Giữa sự ‘lý giải’ và ‘trực tiếp trải nghiệm’

AI - Thuật ngữ này hiện đã ăn sâu vào cuộc sống hàng ngày của chúng ta. Thật khó để đếm hết tất cả các tên, từ ChatGPT đến Claude, Gemini, Perplexity và gần đây là DeepSeek được giới thiệu tại Trung Quốc. Cuộc cạnh tranh trong phát triển công nghệ AI rất khốc liệt đến mức có vẻ như nó sẽ bùng nổ. AI đã và đang tác động đến nhiều lĩnh vực trong cuộc sống của chúng ta.

Có thể nói rằng, ngày nay không có lĩnh vực nào được coi là công nghệ tiên tiến mà AI không được ứng dụng. Phật giáo không thể là ngoại lệ trong chuỗi thay đổi lớn này. Giống như mọi lĩnh vực khác, Phật giáo rất cần phải nghiêm túc xem xét các vấn đề mà AI đã tạo ra hoặc sẽ tạo ra theo quan điểm của Phật giáo. Tại điểm này sẽ rất kịp thời và hữu ích khi xem xét điểm giao thoa giữa Phật giáo và AI và làm sáng tỏ các giá trị của nhau, qua đó mở ra những khả năng mới cho việc diễn giải và tưởng tượng phong phú.

Ví dụ, ngay cả khi AI học thuộc từng chữ một bộ Tam Tạng Kinh (bao gồm Luật Tạng, Kinh Tạng, và Luận Tạng) và trả lời mọi câu hỏi mà không sai sót, thì nó cũng không thể cảm nhận được sự tự do chứa đựng trong đôi cánh vỗ của

những chú chim bay lượn trên bầu trời xanh mây trắng. Tương tự như thế, những giáo lý quý báu của đức Phật Thích Ca Mâu Ni là những phương pháp trị liệu, chữa lành những nỗi khổ niềm đau, mang lại niềm an vui hạnh phúc trong cuộc sống là như nhau. Những lời dạy của đức Phật không chỉ để biết mà còn để ‘lý giải’ và ‘trực tiếp trải nghiệm’. Có lẽ cuộc gặp gỡ giữa AI và Phật giáo sẽ bắt đầu tại chính thời điểm đó, tức là tại khoảng cách giữa lý giải’ và ‘trực tiếp trải nghiệm’. Theo cách riêng của mình, Phật giáo sẽ mở rộng phạm vi tư tưởng của mình trong quá trình trả lời những câu hỏi tôn giáo và triết học mới do AI đặt ra. Đồng thời, AI sẽ có thể có được sự hiểu biết sâu sắc từ Phật giáo, có thể vượt qua nhiều vấn đề đạo đức và hạn chế về công nghệ mà bản chất sự tồn tại của nó sẽ phải đối mặt.

AI được nhìn qua lăng kính của Duyên khởi

Trước tiên, chúng ta có thể nghĩ về AI theo góc nhìn của cốt lõi của triết lý đạo Phật ‘bất cứ sự vật gì trong thế giới hiện tượng đều nương vào những điều kiện nhân duyên mà sinh khởi, tồn tại, biến hóa (vô thường) và tiêu diệt’ (duyên khởi, 因緣起, 緣起). Nếu các bạn hỏi nội dung cụ thể của sự giác ngộ mà Đức Phật đạt được là gì, câu trả lời sẽ là Giáo lý Duyên khởi có giá trị như giếng mối thâm tóm các giáo lý căn bản khác của đức Phật. Giáo lý Duyên khởi (Cái này sinh, nên cái kia sinh, cái này diệt nên cái kia diệt) là nguyên tắc trung tâm của Phật giáo, giải thích về sự hình thành và hủy diệt của vạn pháp trong vũ trụ. Nó chỉ ra rằng mọi sự vật, hiện tượng đều không tự sinh ra, không tự mất đi mà đều do các duyên (điều kiện, yếu tố) tác động lẫn nhau mà thành và hoại. Thông qua tư duy giáo lý duyên khởi này, hành giả đi đến chấp nhận sự thật rằng tất cả chúng sinh đều không có bản chất cố định hay bất biến, tức là bản chất riêng biệt, mà sự tồn tại của chúng được xác định tại bất kỳ thời điểm nào dựa trên những điều kiện cụ thể.

Thế là nhìn vào AI thông qua tư duy hành động có nghĩa là gì? AI cũng tồn tại trong mạng lưới hành động này. AI không tồn tại độc lập mà là một công nghệ được tạo ra thông qua sự tương tác giữa kiến thức của con người, sự tiến bộ công nghệ, nhu cầu xã hội và nhiều dữ liệu. Đặc biệt, các đặc điểm hành động nổi bật hơn trong trường hợp của các mô hình ngôn ngữ lớn (LLM) là các mô hình ngôn ngữ với khả năng tổng quát trong việc tạo ngôn ngữ và các tác vụ xử lý ngôn ngữ tự nhiên khác. Hệ thống này được tạo ra thông qua sự phụ thuộc lẫn nhau của hàng tỷ dữ liệu văn bản được tải lên Internet, các nguồn về tài nguyên điện toán AI khổng lồ để đào tạo nó, nỗ lực của các kỹ sư và nhà nghiên cứu, và các điều kiện kinh tế và xã hội khiến nó trở nên khả thi.

Công nghệ AI cũng có thể được sử dụng như một robot sát thủ giết người trên chiến trường, như Taranis hoặc ZALA Ranchet-3, hoặc như một robot chữa cháy và phòng ngừa thảm họa cứu người trong các khu vực hỏa hoạn hoặc thảm họa. Bản thân công nghệ AI không thể được coi là tốt hay xấu. Tuy nhiên, phương thức tồn tại của nó thay đổi tùy thuộc vào các điều kiện hành động ‘các đặc tính của vật là do người khảo sát gán ghép cho vật chứ nó không có sẵn’ (vô tự tính, 無自性).

Gần đây, đã có những ý kiến chỉ trích về thái độ trung lập về giá trị đối với công nghệ AI. Họ nhấn mạnh đến sự bất lực của con người đối với công nghệ AI và những nguy hiểm của chính công nghệ AI. Điều này tương tự như lời cảnh báo rằng sự phụ thuộc lẫn nhau của duyên khởi trong Phật giáo đôi khi có thể dẫn đến một chu kỳ tiêu cực. Mối quan ngại là nếu mạng lưới giáo lý duyên khởi trở nên quá phức tạp, sẽ khó hiểu được mối quan hệ nhân quả và cuối cùng nó sẽ vượt ra ngoài tầm kiểm soát của chúng ta.

Tuy nhiên, chúng ta cũng có thể hoàn toàn rũ bỏ những mối lo ngại đó thông qua việc suy nghĩ theo hướng hành động về AI. Suy nghĩ theo hướng hành động về AI đòi hỏi chúng ta phải có trí tuệ và trách nhiệm sâu sắc hơn. Nhờ đó, chúng ta có thể thay đổi không chỉ cách chúng ta phát triển và sử dụng AI mà còn cả cách chúng ta hiểu thế giới và bản thân mình. Bản thân suy nghĩ như vậy có thể được coi là một cuộc đối thoại tuyệt đẹp được tạo ra khi trí tuệ của Phật giáo, vốn ra đời cách đây trên 2.500 năm, gặp gỡ công nghệ tiên tiến trong thế kỷ 21.

Tác giả: 釋延壽

Viết dịch: **Thích Vân Phong**

Nguồn: 釋延壽 - www.ibulgyo.com